

POSUDEK OPONENTA

Tereza Horálková, *Otázka integrace turecké menšiny za vlády černo-žluté koalice v letech 2009–2011*. Praha, 2013, 97 s. Diplomová práce IMS FSV UK. Vedoucí diplomové práce PhDr. Tomáš Nigrin, PhD.

Problematika migrace a integrace představuje jednu ze základních výzev pro evropskou společnost 21. století. Bez nalezení modu vivendi v nastavení přistěhovaleckých politik jednotlivých států (či případně společné evropské migrační politiky) a soužití většin a menšin v multikulturní společnosti bude Evropa z řady důvodů (demografické, hospodářské apod.) ve střednědobé perspektivě jen stěží schopna obstát v globální konkurenci. Ve smyslu huntingtonovského „střetu civilizací“ dochází nejpozději od teroristických útoků v září 2001 k zaostření migračního a integračního diskursu (a často se dá říci i k jeho redukci) na problematiku imigrantů pocházejících z islámských zemí. Otázka střetu západní a islámské civilizace či kultury (přičemž pod těmito poněkud inflačními a zároveň obsahově nejasnými pojmy si lze představit ledacos) hýbe politikou, médií a obecně celou společností.

Většinu evropských zemí lze dnes označit jako země de facto imigrační. V současnosti to platí i o České republice, která v předchozích dvou dekadách vykazovala jednu z nejvyšších imigračních dynamik na světě a v níž cizinci v současnosti tvoří již téměř 5 % obyvatel země. Přestože struktura imigrace do ČR se s ohledem na země původu přistěhovalců a jejich náboženskou příslušnost od řady západoevropských zemí liší a v Česku žije relativně jen velmi malé množství muslimů, lze očekávat, že otázka soužití etnik různého kulturního původu a náboženského vyznání bude i pro Českou republiku do budoucna představovat zásadní společenskou výzvu.

V tomto ohledu lze přivítat příspěvek Terezy Horákové, která se ve své magisterské práci zaměřuje na otázku integrace turecké menšiny za vlády černo-žluté koalice v letech 2009–2011. Nejenom časovým vymezením se jedná o velmi aktuální téma. Postupem předkládané diplomové práce je – jak v jejím úvodu píše sama autorka – „shromáždění, analýza a interpretace informací o široce diskutované problematice v Německu: integraci turecké menšiny“, hlavním cílem je pak „zodpovězení otázky, jak se změnilo směřování integrační politiky konzervativně-liberální koalice a zda se jedná o kontinuitu či nový směr“. Zde bohužel není zprvu zcela jasné, zda se má jednat o kontinuitu s předchozí vládou (velká koalice CDU/CSU–SPD v letech 2005–2009) či s předchozí černo-žlutou koalici kancléře Kohla (1982–1998), kterou autorka v úvodu též zmiňuje. Až teprve v posledním odstavci kap. 7 je to zřetelné (vztažení k předchozímu období velké koalice), v každém případě by bylo zapotřebí, aby autorka v samotném textu věnovala více prostoru představení a zhodnocení období velké koalice (v kontextu předchozího vývoje), aby byla otázka „kontinuita či nový směr?“ zodpověditelná s větší validitou s ohledem na to, že drtivá většina témat integrační politiky černo-žluté vlády je v Německu kontinuálně diskutována už řadu let.

Tereza Horáková si v úvodu práce klade za dílčí cíl „monitorovat jednotlivé nástroje, kterými hlavní a vedlejší aktéři integrace na spolkové úrovni disponují“, představit „systém fungování státních orgánů ovlivňujících proces integrace na německé a turecké straně“ a následně předložit „bilanci integrační politiky v první části funkčního období černo-žluté

koalice“. Časově přitom autorka práci relevantně vymezuje dvěma významnými body: ve své analýze se zaměřuje na období od koaličního vyjednávání po volbách do Spolkového sněmu v září 2009 do oslav 50. výročí uzavření smlouvy mezi SRN a Tureckou republikou o příchodu pracovních sil na konci roku 2011 za přítomnosti tureckého premiéra Erdoğanova.

Autorka ve své práci prokazuje velmi dobrou orientaci v tématu na základě znalosti primární i sekundární literatury a její text obsahuje řadu velmi přínosných postřehů a argumentů, které významným způsobem ovlivňují diskusi o integraci „turecké menšiny“ do společnosti. V kap. 2 (ale i na jiných místech) Tereza Horáková upozorňuje na v minulých letech často přehlíženou výraznou etnickou, sociální či náboženskou heterogenitu menšiny pocházející z Turecka, která znesnadňuje přijetí specifických integračněpolitických nástrojů vůči „turecké menšině“, jakkoliv o to spolková vláda deklarativně ani neusiluje. V kap. 3 autorka jednak představuje koaliční vyjednávání CDU/CSU a FDP po volbách do Spolkového sněmu v roce 2009 a přibližuje základní body integračněpolitické koncepce nové vlády, jednak upozorňuje na význam politické participace migrantů a volební preference německých státních občanů tureckého původu, kteří v Německu volí spíše levicové strany, zatímco v Turecku většina preferuje konzervativní stranu AKP (či to alespoň ve výzkumech deklaruje). Velmi dobře je zpracován také oddíl, který mapuje zastoupení imigrantů ve spolkové i zemské politice (str. 38–40). Co se členů zemských vlád s migračním původem týče, bylo by zde k Aygül Özkanové v Dolním Sasku a Bilkay Öneyové v Bádensku-Württembersku vhodné přidat ještě Dilek Kolatovou (od prosince 2011 senátorka pro integraci v Berlíně), která je zajímavou postavou mj. tím, že její manžel Kenan Kolat je předsedou TGD (*Türkische Gemeinde in Deutschland*), již lze považovat za klíčovou organizaci, která si klade ambici zastupovat zájmy všech Turků v Německu (autorka osobu Kenana Kolata koneckonců sama zmiňuje na str. 43) – v této souvislosti se nabízí otázka, proč autorka tuto organizaci v textu zmiňuje pouze okrajově.

V kapitolách 4 a 5 autorka nabízí přehled klíčových aktérů v oblasti integrace a integrační politiky na německé straně (na spolkové úrovni) a na straně turecké. Právě zaměření se nejenom na cílovou, ale i výchozí zemi imigrace a interakci prostřednictvím zájmových skupin turecké menšiny (zejména DITIB, viz str. 55) lze považovat za základní přínos práce. Tento přístup se odráží i v kapitole 6, která je výsledkem vlastního empirického zkoumání autorky, tedy analýzy osmi „řízených interview“ (tato metoda je v úvodu práce autorkou poněkud sporně označena „nejdůležitějším nástrojem kvalitativního výzkumu“, str. 15), která autorka provedla během studijních pobytů v Německu a Turecku, a to se zástupci vládních i opozičních stran, představiteli německých integračních úřadů, turecké náboženské obce v Německu, aktéry na straně tureckých vládních orgánů a představiteli akademické obce. Z rozhovorů vyplývají nejenom klíčové události, které ovládly migrační diskurs v daném období (debata o knize Thila Sarrazina, prohlášení prezidenta Wulffa o tom, že islám patří k Německu, následné popření tohoto výroku ze strany ministra vnitra Friedricha, prohlášení kancléřky Merkelové o „selhání multikulturalismu“ či návštěva Erdoğanova k 50. výročí uzavření náborové smlouvy mezi SRN a Tureckem) a jejich zhodnocení z pohledu oslovených respondentů (resp. úřadů a institucí, které zastupují), ale také některé podstatné informace k pochopení potenciálního či reálného dilematu turecké menšiny v Německu, která žije v prostoru mezi německou integrační politikou a snahou Turecka o podporu turecké diaspory v zahraničí v rámci prosazování vlastních zájmů; projevuje se to např. na politice tureckého

premiéra Erdoğan, jenž v Německu víceméně otevřeně lobbuje za hlasy Turků žijících v Německu, kteří budou na základě novel příslušných zákonů od roku 2014 nově moci volit i na zahraničních zastupitelských úřadech (str. 73). Tato skutečnost bezesporu přispívá k jistému napětí v německo-tureckých vztazích, neboť směřuje proti (deklarované) snaze německé integrační politiky o vytvoření jakési občanské společnosti Němců, kteří se budou hlásit ke společným demokratickým principům, společnosti, v níž by etnická či náboženská příslušnost hrála až druhou, byť neopominutelnou roli (viz též požadavek Erdoğan, aby se děti tureckého původu v Německu nejprve učily turečtinu a až teprve poté němčinu, který autorka neopomíjí zmínit na str. 52).

V kap. 7 pak autorka nabízí dílčí hodnocení (či spíše shrnutí) integrační politiky černo-žluté vlády kancléřky Merkelové vůči turecké menšině (a imigrantům obecně), v samotném závěru pak odpověď na základní otázku práce, když konstatuje legislativní kontinuitu s předchozími vládními nařízeními a nástroji velké koalice CDU/CSU a SPD. Jak už bylo řečeno, hodnocení integrační politiky černo-žluté vlády (kap. 7) i závěr práce jsou do velké míry statické, situační, neboť v podstatě opomíjejí předchozí vývoj a kontext. Tím spíše se však relativizuje možnost relevantní hodnocení provést, když se autorka do velké míry vzdala možnosti srovnání s předchozím obdobím. V každém případě s odpovědí autorky na hlavní výzkumnou otázku lze souhlasit.

Mezi negativní, při posuzování neopomenutelné prvky celé práce patří jistá nejistota či neobratnost autorky v práci s pojmy, při konstruování struktury textu, v metodologických otázkách (v propojení teorie a empirie) i v otázkách gramatiky a stylistiky.

Co se práce s pojmy týče, autorka sice na str. 21–23 správně nabízí širší německých pojmů spojených obecně s imigranty a úžeji s tureckou menšinou v Německu a vysvětluje význam těchto pojmů (*Einwanderer, Zuwanderer, Ausländer, Migrant, Person mit Migrationshintergrund, türkischstämmige Deutsche, Deutschtürken* atd.; bylo by ovšem vhodné, aby autorka v subkapitole definice pojmů jasně stanovila obsah pojmů, se kterými dále v práci pracuje a předešla tím možnému nedorozumění. Již u statistiky na str. 24–25 totiž není jasné, co se chápe pod pojmem „turečtí migranti“, resp. počet osob s „tureckými kořeny“, resp. „turecká menšina“ – zda pouze cizinci, či na základě širší definice lidé s migračním původem (v případě druhé možnosti do kolikáté generace). Z kontextu lze usuzovat, že statistiky obecně pracují s kategorií „osoba s migračním původem“ v širším slova smyslu (tím spíše, že autorka při bližším zkoumání vychází zejména ze statistik, které v souladu s plošným nařízením spolkové vlády primárně pracují právě s touto kategorií), ovšem při čtení některých statistických údajů panuje určitá nejistota. Toto je ovšem pouze drobná výtká.

S ohledem na strukturu práce nepůsobí příliš logicky, když autorka v kap. 2 nejprve představuje cílovou skupinu integrační politiky v Německu a nabízí základní charakteristiku turecké menšiny (2.1), v následující subkapitole (2.2) obecně představuje základní modely integrace (zde se jedná o velmi dobře zpracovanou část), přičemž posléze se vrací (2.3) k problematice turecké menšiny v Německu (resp. pojednává o Německu jako o cílové zemi imigrantů z Turecka); nabízí se otázka, zda by nebylo lepší postupovat od obecného ke konkrétnímu, tedy od obecné definice integrace a integrační politiky přes cílovou skupinu integrační politiky až ke konkrétnímu objektu zájmu, tedy turecké menšině v Německu. Podobně nelogicky působí struktura kap. 3, kdy autorka bez zjevného důvodu směřuje proti

proudu času, když nejprve představuje koaliční vyjednávání CDU/CSU s FDP a obsah koaliční smlouvy ve vztahu k integraci a až teprve poté se vrací k předcházejícím volbám do Spolkového sněmu 2009, byť se v této subkapitole zaměřuje především na voličskou skupinu německých občanů s tureckým původem (což ovšem z nadpisu nevyplývá). Nejednoznačná, resp. diskutabilní struktura bohužel znesnadňuje orientaci v textu.

Co se metodologie a metodického postupu týče, vyvolává kvalifikační práce Terezy Horákové několik nejasností, k nimž by měla zaujmout stanovisko při obhajobě práce před zkušební komisí. Autorka v úvodu práce ohlašuje „provedení kvalitativní textové analýzy veřejně dostupných primárních dokumentů“, tedy především „demografických a socioekonomických statistik“ (str. 16). Blíže však neupřesňuje, co si pod touto metodou představuje a především jak ji využívá ve svém výzkumu a k zformulování závěrů – z textu samotného to příliš vysledovat nelze. Podobné pochybnosti vyvolává přihlášení se k metodě „oral history“ (str. 15), neboť se nabízí otázka, jakou roli hraje historie u „řízeného interview“ k aktuálnímu tématu, kde je osobní, „historická“ zkušenost respondentů výrazně upozaděna ve prospěch jeho výpovědi v souvislosti s jeho funkcí v dané instituci. Zdá se spíše, že použitá metoda odpovídá více expertnímu interview. (Dle autorky byly vybrané osobnosti povzbuzovány, „aby vyjadřovaly subjektivní názory a zkušenosti z oblasti, kde ony samy proces integrace ovlivňují nebo jsou jeho součástí“, přičemž „sled otázek pro oslovené respondenty je upravován dle odborného zaměření tázaného“, str. 15). Bylo by vhodné, aby Tereza Horáková u obhajoby vysvětlila, jakým způsobem rozhovory řídila a především interpretovala (resp. „systematicky analyzovala“, jak předesílá na str. 15). Otázky (resp. odpovědi) jsou sice v kap. 6 kategorizovány do čtyř okruhů, ovšem spíše než interpretaci (či analýzu) autorka nabízí seskládání výpovědi jednotlivých aktérů k dané otázce, přičemž tyto výpovědi místy doplňuje o kontext – to samo o sobě je přínosné, ovšem chybí interpretace či kritické zhodnocení rozhovorů (a respondentů) ze strany autorky, a to i v závěru práce. Rozhovory tak mají pouze omezenou vypovídací hodnotu, neboť v podstatě pouze zprostředkovávají názory jednotlivých osob (v souladu s jejich funkcemi). Je ovšem otázka, zda „díky interpretaci jednotlivých řízených rozhovorů (...), je možné porovnat kroky vládní koalice v migrační a integrační politice se skutečným vývojem událostí“, jak píše autorka v úvodu ke kapitole 6 na str. 59, pokud způsob provedení interpretace v práci není zřejmý. Tereza Horáková v závěru píše, že „v poslední části šesté kapitoly autorka analyzovala postoje jednotlivých aktérů a srovnala je se skutečným vývojem na politické scéně“, (str. 87) ovšem obsah kap. 6.4 tomuto tvrzení neodpovídá, nehledě na to, že chybí zhodnocení autorky, co přesně z postojů jednotlivých aktérů vyplývá (vedle toho, v čem se shodnou a neshodnou).

Dojem z celé práce bohužel kazí a její kvalitu snižuje také řada jazykových nedostatků, ať už se jedná o záležitosti stylistického či gramatického rázu, jakkoliv lze předpokládat, že na většině těchto přehmatů se projevil spěch v závěrečné fázi dokončování magisterské práce. Rušivě působí nejednotný postup při přechylování ženských jmen, aniž je to jakkoliv odůvodněno: na jedné straně Angela Merkelová, Maria Böhmerová, Annette Schavanová, na straně druhé Kristina Schröder, Sonja Klinker, Paolina Hagengruber, Saliha Kocaman, Aygül Özkan, Bilkay Öney, Necla Kelek apod. Dále udivuje nestandardní, opakované použití malého písmena u termínu *die Linke* (a ne správně *Die Linke*, od str. 36 dále) a podobně *die Zeit* (a ne správně *Die Zeit*, str. 52). Mezi klady práce patří minimum věcných chyb (opakovanou výjimku představuje *Alex Springer Verlag*). Na více místech se opakuje také

neshoda podmětu ve větě hlavní s ukazovacím zájmenem či přísudkem ve větě vedlejší (str. 13, 50, 51).

S ohledem na výše zmíněné výtky (zejména co se týče nejasnosti metodologického postupu, nelogické struktury práce v několika místech a také stylistických a gramatických chyb a nepřesností) **doporučuji tuto svém tématem originální, přínosnou a zpracováním zdařilou práci k obhajobě a hodnotím ji stupněm velmi dobře (2).**

V Düsseldorfu dne 6. června 2013

PhDr. Bc. Michal Dimitrov